מִנְחַת זִכָּרוֹן

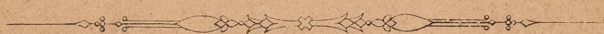
אֹצֶרֶת

באורים חדשים על מאה מדברות ספרי קדשנו על פי מדת: מִדֶּרֶךְ קְצָרָה אשר בל״ב מדות לר״א ב״ר יוסי הגלילי.

שלוחה מאתי

יעקב רייפמאַן.

אֶל־פְּלֹנִי אַלְמֹנִי:



ברעסלוי תר״מא

דרוק פאן דוד שאצקי. פארמ׳ הירש וולצבאך:

קונה שמים וארץ יאר פניו אליך מבקש תורה מֵעֵטִי׳ יֹדֵעַ דעת ומביז מדע, בוחן ובודק גנזי נסתרות בכל תושיה, נושא אמת גם כי היא כבדה׳ ומכבדה, לעיני השמש גם כי היא גְבֹהָה ושפלה לכל העם! וִיחָנְךָ שֹׂבַעַת שמחה וְשַׁלְוַת השקט, וִיְכַלֶּת עֲמֹד בהיכל החכמה כל ימי חייך לשמחת אלהים ואנשים:

עֹבֵד אדמה שֹׂחֵר טוב צאצאיו וחניכיו לא כל שדהו יחרֹש ולא כל אדמתו יפתח וישדד אך עָזֹב יעזוב חלקה אחת לבני טַפְּחָיו לְפַלְחָהּ וּלְבַקְעָהּ למען הסכן יסכנו מִנֹּעַר לעבֹדת האדם ולעמֹל אנוש ולמען יִכָּתֵב על לוח לבם בעוד הוא כעצם השמים לָטֹהַר ולא נגאל בזמת חלד אשר טוב לגבר כי ישא עול מִחְיָתוֹ ויאכל לחם בזעת אפו, ולא ישען אל מתן זר, וּלְשֹׁחַד מכח נכרי אל יְיַחֵל, ואשר נכתב על לוח חף ונקי יכון לעד ולא יִמָּחֶה גם כי יעבֹר עליו נַחֲלָה וזרם מים יְסֹבְבֶנְהוּ. כן ארחות עֹבֵד חכמה החפץ בְּאֹשֶׁר ילדיו וחניכיו. בכל דְבַר בינה בכל לֶקַח ובכל חֵקֶר עָזֹב יַעֲזֹב חבל לבני הנעורים המבקשים תושיה מפיהו לענות בו ולחקרו ולדרשו למען ילמדו מימי עלומיהם לעבד גן החכמה׳ לחרשו, לזרעו׳ לשקקו ולאכל מעמל נפשם וְלִשְׂבֹּעַ מיגיע רוחם׳ ולא יהיו כרפי ידים וְאֹכְלֵי לחם עצלות המשליכים יהבם עלי זרים ומעמיסים מחסריהם עלי שכם אחר׳ ובזה מִשְׁנֶה יירשו. כי ברב עמל רב־דעת וכבוד. הן העמל להגות ולחשב ולחדֹר בדברים עד היסוד כם יפיח רוח חיים בגרגרי חכמה הטמונים בְּחֻבֵּי נפש ונפש מעת הבראן ויוציאם חוצה וישגשגם ויגדלם יום יום עדי יהיו רמי קומה וְרַבֵּי עֳפָאִים. או אז יהיו בעליהם לשם ולתהלה בכל הארץ׳ וכל איש עטרת תפארת ימגנם, וכבר דברתי עמך הרבה על אדות הענין הנעלה הזה גם בפה גם בעט. והנה זה לבדו יִשְׁפֹּק לי להצטדק בו לפניך על אשר אינני

נותן לך כלבבך לשום לפניך כל הדברים מספרי קדשנו המתבארים ע״פ מדת: מדרך קצרה אשר בל״ב מדות לר״א ב״ר יוסי הגלילי איש לא נעדר. הן אם לבני בסר תעזב פאת המחקרים לנסות בה כחם אף כי לאיש גמל׳ לאיש בשל שכלו כמוך. לך די מאד קרן אחד מאור האמת. הנך מבין דבר מתוך דבר ואף גם מתוך חצי דבר ומתיך שלישותו׳ ולך נאוה מאד אשר אמר שלמה: ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א ה). תן לחכם ויחכם־עוד הודע לצדיק ויוסף לקח (שם ט׳ט׳). אולם באמת לא מעט זה לבדו זאת נסבה רק גם שעם חסר עת כי החבל הגדול מימי ולילותי נתן עתה לאחרים, והחבל הקטן הנשאר לי מהם יחלק לעבדות מעבדות שונות׳ ולפעמים יפול המעט הזה שדוד בידי כמרירי יום ואין לי אז כל מאומה לנפשי, וזה יקרה כמעט בכל שבוע שבוע. ובגלל שני הדברים האלה אין אנכי נותן לפניך היום כי אם זעיר שם ועיר שם ואתה מדעתך תמנה את החסרון ותבצע את אשר החלותי עד תמו. בכן אחל הכין את המנחה אשר נדרתי להקטיר ולהגיש לך ולאשר כגילך הדורשים אמת באמת ומקריבים חלבם ודמם על מזבחיה ואך לכם לבדכם ואין לזרים אתכם׃

הראשון אשר העירנו על מציאות הדבור בדרך קצרה בספרי קדשנו הוא התנא ר״א ב״ר יוסי הגלילי בל״ב מדות אשר לו. ראה שם מדה ט׳: מדרך קצרה כיצד? ואהיה מאהל אל־אהל וממשכן (דה״א יז׳ ה׳) היה צריך לומר ואהיה מתהלך [בש״ב ז׳ ו׳ כתוב באמת כן] מאהל אל־אהל וממשכן אל־משכן. אלא שדבר הכתוב דרך קצרה עכ״ל. והגרגר הקטן הזה הפרה והרבה והגדיל ר׳ יונה אבן גנאה עדי היה לארז אדיר רב הענפים וארך הדליות׳ והנה הוא שתול בספרו: הרקמה (שער כ״ה המכונה: מה ששמשו בו בחסרון) שימה עין לטושה עליו ועל שער כ״ה ותשתומם על המראה ותדע ותשכיל מה גדלו מעשי בקרת תנ״ך באספמיא עוד בראשית המאה התשיעית להאלף החמישי אשר אז נוסד ספר הרקמה׳ וכי יואל אלוה אשוב לדבר עמך על אדות הדבר הזה ועל אדות ספר הרקמה ובעליו. וכן רש״י הגדיל והעצים את הגרגר הקטן הנ״ל בפירושיו לספרי קדשנו. הביטה וראה למשל פירושו על יהושע (סוף פרשה כ״ב): וקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד עכ״ל. וכ״ה בתיב״ע לפי נוסחת רד״ק עיין פי׳ רד״ק שם. וכן בתרגום סורי: וקרו בני וכו׳ למדבחא דעבדו מדבחא דסהדותא מטל

דסהדות הוא בינתהון עכ״ל ופירושו על שמואל: למועד אשר שמואל (א׳ יג׳ ח): הרי זה מקרא חסר תיבה אחת. למועד אשר שָׂם שמואל עכ״ל. כי היה ארון האלהים ביום ההוא (שם י״ד י״ח). המקרא חסר תיבה אחת. כי היה ארון האלהים שָׂם ביום ההוא עכ״ל. ואמר להרגך ותחס עליך (שם כ״ה י״ח). הרי כאן חסרים ב תיבות. ואמר האומר להרגך ותחס נפשי עליך עכ״ל כל מכה יבוסי וגו׳ (ב ה ח): הרי זה מקרא קצר. שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו. ובדברי הימים פירש: כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר עכ״ל עם ארון האלהים (שם ו׳ ד׳). הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים עכ״ל. מפני עמך אשר פדית (שם ז׳ כ״ג). ומקרא זה חסר לגרש. ובד״ה פירש: לגרש מפני עמך אשר פדית עכ״ל. והכתוב שם תיקף אחרי זה: ואינו חסרון וכו׳ דעת לנבון נקל׳ כי איננו מרש״י עצמו רק מאיש אחר החולק על רש״י. וכי היה כתוב למבראשונה על הגליון אך ברוב הימים אספוהו מעתיקים נמהרים אל תוך דברי רש״י. ותכל דוד המלך לצאת (שם י״ג ל״ט). הרי זה מקרא קצר. ותכל נפש דוד עכ״ל. האיש אתה מבקש כל העם יהיה שלום (שם י״ז ג). האיש אשר אתה מבקש יֵעָשֶׂה בו בקשתך ויֵהָרֵג וכל העם יהיה שלום. וזה מקרא קצר עכ״ל. וירב היער לאכל (שם י״ח ח) חיות רעות שביער עכ״ל. ור״ל שהוא מקרא קצר. כי כל ישעו וכל חפץ (שם כג׳ ה׳). מוכנים לפני. והרי זה מקרא קצר עכ״ל. וכאלה עוד הרבה בפירושין על יתר ספרי קדשנו. וכן עשו חכמים אחרים הרבה מאד בפירושיהם׳ דרוש אחריהם. ובעקביהם יצאתי לי גם אני העני בדעת וְשַׁתִּי בעזרת מחזיק ימין דל ומביט אל עני ונכה רוח על דבריהם נוספות. והא לך מעט מזער מנהן למשל:

1. יהושע (ב׳ ה׳): ויהי השער לסגור. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת. ויהי המועד השער לסגור. וכן בתרגום סורי: וכה הוא זבנא (היא בלשון סורית כמו: זמנא במ״ם) דמתתחד תרעא.

2. שם (ו׳ ו׳): ושבעה הכהנים נשאים שבעה שופרות היובלים לפני ד׳. אחרי מלת: לפני חסרה מלת: ארון הכתובה בפסוקי ד׳ ו׳, ז׳, י״ג.

3. שם (ז׳ ט״ז): ויקרב את משפחת יהודה ממלת: משפחת חסרה אות וא״ו. כי ראוי משפחות ככתוב בפסוק י״ד.

4. שם (י״ז י״): משה אשר הלך יש׳אל במדבר. ממלת: הלך חסירות י׳ ו׳ כי ראוי הוליך.

5. שם (יב׳): אולי ד׳ אותי הרי זה מקרא חסר תיבה אחת. אולי יעזור ד׳ אותי. וכן תרגם הארמי: מימרא דיי׳ בסעדי. והמתרגם הסורי קרא: אולי יהיה ד׳ אִתִּי. כי תרגם: כבר (אולי) נהוא מריא עמי. ועפ״ז תבין מדעתך פסוק: וד׳ אותי כגבור עריץ (ירמי׳ כ׳ יז׳).

6. שם (כ״ב לג׳): לבנות לנו מזבח וגו׳. מראש הפסוק חסרה. מלת: אם. ובתרגום סורי ישנה: אן.

7. שופטים (י״ז י׳ וי״א): ויאמר לו מיכה שבה עמדי וגו׳ וילך הלוי: ויואל הלוי לשבת את האיש וגו׳. אנה הלך? אל מי הלך? ועל מה הלך? ואיככה הלך מעם פני מיכה מבלי כל מענה על דְּבָרוֹ: היתכן כן? הינהג ככה איש דעת? וברור אפוא אשר: וילך הוא קצור מן: וימלך אשר ענינו יעוץ עצה והמתק סוד. (זיך בעראטהען). כמו: וַיִּמָּלֵךְ לבי עלי (נחמי׳ ה׳ ז׳). ור״ל אפוא. ויועץ הלוי את נפשו וחשב מחשבות מה לעשות אם למלא אחרי מיכה ואם לא. ואחרי התבוננו על זה היטב גמר אֹמֶר למלא אחרי מיכה ויואל לשבת אִתּוֹ. ואגב גררא אעיר׳ כי גם: והכהנים והלוים נכלמו (דה״ב ל׳ ט״ו) הוא מלשון: וימלך לבי עלי הנ״ל. וכי: נכלמו. הוא: נמלכו בהפוך האותיות ע״ד: כבש כשב שמלה שלמה. ועוד הרבה. והכונה היא לפ״ז: והכהנים והלוים נועצו יחדו להתקדש ולהביא עולות בית ד׳ עתה ולא יתעצלו עוד בזה כאשר עשו עד הֵנָּה עיין שם בפירוש המיוחש לרשי׳.

8. שם (יח׳ ה׳): ויאמרו להם אחיהם מה אתם. ממלת: אתם נגרעה כ״ף וראוי: אִתְּכֶם. ור״ל מה יש אִתְּכֶם להגיד לנו? מה בשורה בפיכם על אֹדות הארץ אשר שלחנו אתכם לְרַגְּלָהּ ולחקרהּ?

9. שם (סוף פרשה י״ט): שימו לכם עליה עֻצוּ ודברו. מלת: לכם חָסֵר בי״ת בָּאָה. וראוי: לִבְּכֶם. כמו: שימו לְבַבְכם (דברים לב׳ מו׳, חגי א׳ ה׳) וכן תרגם הארמי: שוו לבכון עלה.

10. שמואל (א׳ א׳ ב׳) שם אחת חנה ושם השנית פְּנִנָּה. ממלת אחת נגרעה ה״א הִידיעה הראויה להיות לפי חק הלשון.

11. שם (שם ושם ו״ז): יתן את שלתך. ממלת: שלתך נפלה אל״ף שרשית וראוי: שְׁאֵלָתֵךְ.

12. שם (שם ושם כ״ח): כל הימים אשר היה. במלת: הָיָה חסרה יו״ד העתיד.

13. שם (שם ה׳ א׳): כי שמחתי בישועתך. ממלת: שמחתי נגרעה נו״ן. כי ראוי: שמחתני כאשר יבינו המשכילים.

14. שם (שם ושם ה׳). שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עַד. ממלת: עַד נגרעה בי״ת בַּתָּוֶךְ. כי ראוי עֶבֶד. והשעור אפוא:

שבעים נשכרו לעבודה בעבור לחם׳ ורעבים חדלו עֲבֹד בעבורו׳ ויהי למו שבעת לחם בלי עמל ועבודה. ע״ד: כן יתן לידידו שֵׁנָא (תלים קכ״ז ב׳). ועל פי הדברים והאמת האלה יתבאר הפסוק בארח מישור וּמְרֻוָּח׳ וחדל כל נפתל ועקש וכל לחץ ודחק׳ ואף גם יתאים עם משקל השיר אשר הוא: ג׳ ג׳ מלות׳ ויבא ערוך כזה:

שבעים בלחם נשכרו
ורעבים חָדְלוּ עֲבֹד
עקרה ילדה שבעה
ורבת בנים אֻמְלָלָה.

15. שם (שם ושם ט״ו): קטר יקטירון כיום החלב. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת כי ראוי: כיום כיום ע״ד: ודוד מנגן בידו כיום ביום (ש״א שם יח׳ י׳) ופירושו: כמשפטו עד עתה יום יום והוא כעין מליצת: כפעם כפעם. ועפ״ז יצאה מלת: כיום פה לחפשי מלחץ המבארים.

16. שם (שם ושם כ׳): ישם ד׳ לך זרע מן האשה הזאת תחת השאלה אשר שאל לד׳. שאל הוא קצור מן: נשאלה. והכונה אפוא: תחת השאלה אשר נשאלה לד׳ הוא שמואל אשר נשאל ונקדש כֻּלּוֹ לד׳ כעולה וכליל ולא יוכל לכלכל את שיבתך ולשאת סֵבֶל זקנתך ישם ד׳ לך זרע אחר אשר יהי חציו לד׳ וחציו לך והוא יהיה תומך ומחזיק בידך בהגיע השנים אשר תחשך השמש והאור והירח והכוכבים והימים אשר ימעט כח הגויה ואון עצמיה ירד מטה. והוא ע״ד: שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל (בראשית ד׳ כ״ב). ולשון השאלה אשר נשאלה לד׳ היא עש״ה: גם אנכי השאלתיהו לד׳ כל הימים אשר היה הוא שאול לד׳ (למעלה סוף פרשה א׳).

17. שם (שם ושם לב׳): והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל. ממלת: מעון נגרעה כ״ף בסופה. כי אך: מְעוֹנְךָ יתכן פה. וכן הסורי תרגם: במעמרך שפירושו: במושבך. ור״ל בכל העת אשר איטיבה את ישראל ואהליהם ישליו לא יהיה במעונך כי אם צר ומצוק ואתה בעיניך תביט. וצר מעונך הוא כמו: צרת מעונך הן פעמים רבות: צר הוא שם המקרה כמו: צרה (נאָטה, אַנגסט. דראַנגזאַל). ראה תהלים (ד׳ ב׳) בצר הרחבת לי. ושם (קיט קמ״ג): צר ומצוק מצאוני ואיוב (ט״ו כ״ה): צר ומצוקה. ושם (לה׳ כו׳): חשכתי לעת צר. ועוד הרבה כאלה. ומלת: ייטיב היא כמו: איטיב. כי אותיות אהו״י בנות תמורה הֵנָּה. ודעת המפרשים. כ״י: והבטת צר מעון ר״ל והבטת איש אחר אשר יכהן במעון ד׳ תחתיך נפלאת בעיני. הלא אך בפסוק לב׳ נוכר: והקימותי לי כהן נאמן וגו׳? ולמה ס) זה יזכר

ס) התבונן על ההבדל אשר בין הכתוב פה ובין הכתוב הלזה (ס׳ 66): ובדק הנפלא בהגיונות רבות וגו׳

לנ עלה בעמק שפה וכבד לשון את אשר יזכר למטה בשפה ברורה ולשון צחה ומבוארת היטב? וגם מה ענין: בכל אשר ייטיב את ישראל אצל הבטת איש אחר אשר יכהן במעון ד׳ תחתיו?

18. שם (שם ג׳ ב׳): ועיניו החלו כהות. ראוי: ועיניו החלו להיות כהות. כמו: הוא החל להיות גבר בארץ (בראשית י׳ ח׳).

19. שם (שם ושם יג׳): כי מקללים להם בניו. ממלת: להם נגרעה ע״ן. כי ראוי: לְהָעָם. ומלה זאת נמצאה גם בד״ה, (ב׳, י׳, ז׳). וד״ל לא נשאו פני העם ועשו דברים למרות כבודם ורוחם. וכן תרגם הסורי: לעמא. ולעֻמת זה נוספה ע״ן במלת: רשע (איוב כ״ד ו׳). כי ראוי: רָש. וכן עוד הרבה בספר הזה.

20. שם (שם ד׳ יט׳) וכלתו אשת פנחס הרה ללת ותשמע את השמועה וגו׳. ממלת הרה נגרעה מ״ם בראשה. וממלת ללת נגרעה דל״ת אחרי הלמד״ין. כי ראוי: מְהֵרָה לָלֶדֶת. ור״ל בעבור בהלת השמועה הרעה אשר לקחה אזנה וחרדתה נפתחו עד מהרה חרצֻבות רחמה ותמליט חיש את הילד. ומאמר: ותשמע את השמֻעה וגו׳ היא פירוש על: מהרה ללדת וכזה יש עוד הרבה בספרי קדשנו.

21. שם (שם ושם): ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צִרֶיהָ הרי. זה מקרא חסר תיבה אחת. ותכרע ותלד ותמת. כי אך אל מלת ותמת שב טעם: כי נהפכו עליה צִרֶיהָ. ככתוב בפי׳ רשי׳: נהפכו. נשתנו מכדרכן לכך מתה עכ״ל. ופירוש: ותכרע ותלד ותמת הוא: תכף אחרי אשר כרעה וילדה מתה. ובינה היטב בסי׳ הקדום.

22. שם (שם כ״א): ואל חמיה ואישה. ראוי: ואל מות ואישה. ככתוב בפסוק יט׳: וכן תרגם יב״ע: ודמית חמוהא ודאתקטל בעלה.

23. שם (שם ה׳ ג׳): דגון נֹפֵל לפניו ארצה לפני ארון ד׳ מלת לפניו מֻרְכֶּבֶת משתי מלות: על פניו בחסרון העין ממלת: על. וכן תרגמו הארמי והסורי: על אפוהי.

24. שם (שם ו׳ ג׳): ויאמרו אם משלחים את ארון. ראוי: אם אתם משלחים את ארון. וכן תרגם הארמי: אם אתון משלחין. ואולי נגרעה ממלת: את מ״ם בסופה וראוי אפוא: אם משלחים אתם ארון מבלי סי׳ הפעול.

25. שם (שם ושם ד׳): מגפה אחת לכלם ולסרניכם. מלת: ולסרניכם תורה למדי כי ממלת: לכלם נגרעה כף אחרי הלמ״ד

השנית. וכי ראוי: לכלכם. וכן תרגם הארמי: לכולכון אולם הסורי תרגם: לכון. וזה יורה אשר היה קורא: לכם תחת: לכלם.

26. שם (שם ו׳) הלוא כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו. חסר הנמשל: כן יתעלל בכם וישלחכם ותלכו. ואולי לא רצו לפתוח פה לשטן.

27. שם (שם ושם ט׳) מקרה הוא היה לנו. ראוי: שהיה בשי״ן. והשי״ן במקום מלת: אשר. וכן תרגם הארמי: דהוה.

28. שם (שם ושם י״ח): ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ד׳ עד היום הזה. ראוי: את ארון ד׳ הנה הוא עד היום הזה. וכן תרגם הארמי: הא הוא. ומלות: הנה הוא שבות אל: אבל הגדולה.

29. שם (שם ז׳ א׳): ויבאו אתו אל בית אבינדב בגבעה ראוי: בית אבינדב אשר בגבעה. ככתוב הלאה (ש״ב ו׳ ג׳ וד׳).

30. שם (שם ושם ג׳): הסירו את אלהי הנכר מתוככם והעשתרות. פה חסרה לפני מלת: והעשתרות מלת: הבעלים הכתובה בפסוק הבא אחריו. ושתי המלות האלה הן פי׳ לאלהי הנכר.

31. שם (שם ושם ט׳) ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה (ויעלהו קרי) עולה. מע״ז (כד׳ ב׳) נראה ברור. כי לפני מקצת חז״ל לא היה כתוב: אחד. כי כתוב שם: מנין לעולה נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד? שנאמר ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה. ויעלהו זכר משמע? א״ר נחמן בר יצחק ויעלה כתיב עכ״ל. ואם היה כתוב לפניהם: אחד איככה היו יכולים לאמר אשר בעולה נקבה הכתוב מדבר?

32. שם (שם ח׳ ב׳): ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע. ראוי: ויהיו שפטים.

33. שם (שם ט׳ טז׳): כי ראיתי את עמי כי באה צעקתו אלי. ראוי: כי ראיתי את לחץ עמי. כי אך הלחץ הוא פעול הָרְאִיָּה ולא העם וכן תרגם הארמי: דוחקא דעמי וכע״ן זה ממש כתוב בשמות (ג׳ ט׳) ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם.

34. שם (שם ושם יח׳): ויגש שאול את שמואל. ויגש לא יקשר לעולם במלת: את ולכן נראה לי ברור. כי נגרעה ממנו פ״א וראוי: ויפגש. וכן תרגם הארמי: וערע. שהוא תמיד תרגם: ויפגש והמקרה הזה קרה גם את: ויגש דוד את העם (שם ושם ל׳ כא׳)

35. שם (שם י׳ א׳) ויאמר הלוא כי משחך וגו׳ ראוי: הלא תדע כי משחך. ובלעדי מלת: תדע אין שחר לכל המאמר הזה:

36. שם (שם ושם כ״א) ויקרב את שבט בנימן למשפחתיו

ותלכר משפחת המטרי וילכד שאול בן קיש. אין בכל ספרי קדשנו מקרא קצר כזה. כי בין מלת: המטרי ומלת: וילכד נגרעו י״א מלות ויקרב את משפחת המטרי לבתים וילכד צרור ויקרב את ביתו לגברים ע״ד הכתוב ביהושע (ז׳ יז׳ ויח׳) עיי״ש. וראה פה פי׳ דר״ק.

37. שם (שם יב׳ ו׳) ויאמר שמואל אל העם ד׳ אשר עשה וגו׳. אחרי מלת: העם נגרעה מלת: עֵד אשר זולתה אין כל טעם בפסוק הזה.

38. שם (שם ושם כד׳) ראו את אשר הִגְדִל עמכם. ראוי: הִגְדִל לעשות עמכם. וחק הלשון יוכיח זה כי כן כתוב ביואל (ב׳ כ׳ וכא׳) כי הגדל לעשות־כי הגדל ד׳ לעשות ובתהלים (קכו׳ ב׳ וג׳): הגדל ד׳ לעשות עם־אלה הגדל ד׳ לעשות עמנו. וכן תרגם פה הארמי: דאסגי למעבד עמכון.

39. שם (שם יג׳ יג׳): ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא שמרת את מצות ד׳ אלהיך-מִמלת: לא נגרעה וא״ו בַּתָּוֶךְ. כי ראוי: לוא. ועפ״ז מבואר הפסוק היטב בלי לחץ וגם אין עדף במאמר: כי לא שמרת את אשר צוך ד׳ הבא אחריו. ועיין הלאה (שם יד׳ ל׳).

40. שם (שם טו׳ ב׳): אשר שם לו בדרך. ראוי: אשר שם לו אורב בדרך.

41. שם (שם ושם ה׳): וירב בנחל: ראוי: ויארב. כי אך לשון: אָרֵב תבא כמלחמה ולא לשון ריב. ועיין פ׳ רדק׳ ובאור.

42. שם (שם ושם ט׳): וכל־המלאכה נמבזה ונמם. ממלת: ונמם. נגרעו א״לף וה״א. כי ראוי: ונמאסה. שהוא נרדף עם: נמבזה. כמו: נבזה בעיניו נמאס (תהלים טו׳ ד׳) וכן תרגם הארמי: ודי בסיר. וכן תרגם הסורי: ומסליא בעיניהון. ושרש: סלא בלשון סורית מורה על מאוס וגנות ובזיון. עיין מתורגמן (שרש סל ד׳) ודרך אגב אעיר אשר עפ״ז מובן היטב הכתוב בגטין (נח׳ א׳): המסולאים בפז שהיו מגנין את הפז ביופיין עכ״ל. ופי׳ רשי׳ שם דחוק עד מאוד. ועיין מחברת הערוך לר׳ שלמה פרחון (ערך מאס וערך מסס).

43. שם (שם ושם כ׳): ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי. לפני מלת: אשר חסרה מלת: דע.

44. שם (שם טז׳ יז׳): ראו־נא לי איש מיטיב לנגן והביאותם אלי. לפני מלת אלי חסרה מלת: אתו. אולם הארמי והסברי דרך אחרת הלכו. ראה תרגומיהם וחכם.

45. שם (שם יז׳ כה׳): ואת בתו יתן לו. ראוי: ואת בתו יתן לו לאשה כחק הלשון בכל מקום.

46. שם (שם ישם כו׳): ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו אחרי מלת הזה נגרעה מלת: ויוסיפו. והשנות הדבר יורה על ברורו ונקיונו מכל ספק.

47. שם (שם ושם ל״ט) ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו ויואל ללכת כי לא נסה. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו ב׳ תיבות: ויואל ללכת ולא יכול. כי אך אל ב׳ תיבות ההן שב טעם כי לא נסה. וכן יוכיח למדי הכתוב אחרי זה: ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת כי לא נסיתי.

48. שם (שם יח׳ ח׳): עוד לו אך המלוכה. אחרי מלת: ועוד נגרעו ב׳ מלות: לא חסר.

49. שם (שם ושם יח׳) מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל. ראוי: ומי חיי ומי משפחת אבי בישראל.

50. שם (שם כ׳ ב׳): אין זאת. אחרי זה נגרעה מלת: אמת.

51. שם (שם ושם ז׳): כי כלתה הרעה מעמו. אחרי זה נגרעו שתי מלות. לבא עלי הכתובות בפסוק ט׳ ואולי לא רצה להוציא קללה מפיו.

52. שם (שם ושם יב׳) ד׳ אלהי ישראל. לפני זה נגרעה מלת: חי המורה שבועה ומצויה מאד בספר הזה.

53. שם (ב׳ ו׳ ז׳): על השל: ממלת חשל נגרעו מ״ם וחי״ת. כי ראוי: המשלח. ורל׳ על משלח ידו בארון. וכן תרגם הסורי: על דאושט אידה. וכן בדה׳ (א׳ יג׳ ו׳) בתוב על אשר שלח ידו.

54. שם (שם י׳ ו׳) וישכרו את־ארם בית־רחוב ואת־ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת־מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש הענין יורה. כי ממלות: את־ואת־ואת־ואיש נגרעה מ״ם השמוש. וכי הכונה היא: מאת־ארם בית־רחוב ומאת־ארם צובא שכרו עשרים אלף רגלי ומאת־מלך מעכה שכרו אלף איש. ומאיש טוב שכרו שנים עשר אלף איש. וכן בד״ה (שם יט׳ ו׳) כתוב: לשכר להם מן־ארם נהרים ומן ארם מעכה ומצובה רכב ופרשים.

55. שם (שם יג׳ ט׳): ויאמר אמנון הוציאו כל־איש מעלי ויצאו כל־איש מעליו. מלת: הוציאו תגיד על רעותה: ויצאו. כי נגרעה ממנו וא״ו וי״ד. וכי ראוי: ויוציאו. וכן תרגם הארמי: ואפיקו. אולם הסורי קרא: יצאו תחת: הוציאו. כי תרגם: יפקון. והנה למתעקש יש עוד פתחון פה לאמר. כי גם לפי נוסחת: הוציאו. יתכן לאמר: ויצאו. וכי הכונה היא: כל איש יצא מעצמו רגע שמעו אשר אין את נפש אמנון להיות עוד עמו בבית אולם כל דברי הם אך להולכי מישרים. וכן יש עוד הרבה מגרעות בספר הזה כאשר אראה במבואו.

56. ישעיה (ה׳ ל׳): צר ואור חשך. ממלת: צר נגרעה ה״א. וראוי: צָהַר. כן פירשתי מאז החלתי להגות בספר הזה בשום שכל. ועתה מצאתי הפי׳ הזה בפי׳ ראב״ע בשם ר׳ אדונים. עיי״ש.

57. שם (כ״ח יז) ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת. וסתר שקר מים ישטפו כי כאשר כתוב: מחסה כזב לְעֻמַּת: כי שמנו כזב מחסנו אשר בפסוק ט״ו. כן ראוי לכתוב: וסתר שקר לְעֻמַּת: ובשקר נסתרנו אשר שם.

58. שם (כט׳ כא׳) ויטו בתהו צדיק. ממלת: ויטו נגרעה ע״ן. כי ראוי: וַיְטַעוּ. ע״ד הִטְעוּ את עמי (יחזקאל יג׳ י׳) הן לשון נטיה לא תקשר לעולם בבי״ת כי אם בלמ״ד או במלת אל.

59. שם (ל׳ יז): אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תָּנֻסוּ. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת אלף אחד מפני גערת אחד ורבבה מפני גערת חמשה תָּנֻסוּ ועיין ויקרא (כו׳ ח׳).

60. שם (שם כב׳): תזרם כמו דוה צא תאמר לו־ראוי: צא תאמר לָמוֹ. לשון רבים כמו: תזרם.

61. שם לא׳ א׳): ולא שעו על קדוש ישראל. ראוי. ולא שענו בנֹן־כאשר יוכיח: ועל סוסים ישענו הכתוב לפניו.

62. שם (מב ב׳): לא יצעק ולא ישא. הוא קצור מן: ישאג.

63. שם (שם יז׳): יבשו בשת. יבֹשו הוא קצור מן: ילבשו.

64. ירמיה (כד׳ ה׳) כן אכיר את־גלות יהודה וגו׳ לטובה. אכיר. הוא קצור מן: אזכיר ואזכיר לטובה הוא. ע״ד: זכרנו לטובה אשר בתפלת יעלה ויבא.

65. יחזקאל (כ׳ מ׳): ואת־ראשית משאותיכם הוא קצור מן: משארותיכם. לדעת רש״י. עיין פירושו שם.

66. שם (כא׳ טו׳): או נשיש שבט בני מאסת כל עץ. או הוא קצור מן: אוי. ע״ד. הו הו (עמוס ה׳ טז׳) מן: הוי הוי. נשיש. הוא קצור מן שתי מלות: נשיאי ישראל הכתובות בפסוק יז׳. משבט חסר התאר: המכה. וראוי: שבט המכה בני מאסת כל עץ ורמז להכתוב למעלה בהמשל: הנני מצית בך אש ואכלה בך כל־עץ לח וכל־עץ יבש. ובהנמשל. והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע. ושעור כל הפסוק הוא אפוא: אוי לכם נשיאי ישראל! הן השבט המכה בני (הוא חרבי אשר הוצאתי מתערה) תכה גם אתכם. ולא תשא פניכם. כי היא מאסת כל עץ אשר תפגע כלה כיבש כצדיק כרשע בארז כאזוב. והוא הכתוב אחר זה ביתר באור: זְעַק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי היא בכל נשיאי ישראל. שר״ל כי כאשר חלה

חרבי בהמון עמי כן חלה בכל נשיאי ישראל והיה כעם כנשיא. ודרך המקרא במקומות רבים לכתב ראשונה בלשון סתומה ולבארה אחרי כן באר היטב. והמשפיקים בילדי נוטריקון יכולים לאמר עוד אשר: בני הנ״ל נוטריקון: בכל נשיאי ישראל.

67. זכריה (ט׳ ו׳): וישב ממזר באשדור. מלת ממזר מרכבת משתי מלות: עַם זָר בחסרון ע״ן ממלה הראשונה. ועמם הוא יחיד מן: בעממיך (שופטים ה׳ יד׳) ועממים (נחמיה ט׳ כב׳). ועממי (שם ושם כד׳) לשון רבים.

68. שם (יא׳ טז׳) הנער לא יבקש. הנער הוא קצור מן: הנעדר.

69. שם (שם ושם) הנצבה לא יכלכל. הנצבה הוא קצור מן: הנעצבה. והנעצבה הוא מלשון: ומחבש לעצבותם (תהלים קמז׳ ג׳) וכן תרגם הסורי: ודכריהן שהוראתו בלשון הסורית: ואשר המה חולים.

70. מלאכי (א׳ ו׳): בן יכבד אב ועבד אדניו. אחרי: ועבד חסר פעל: יירא כאשר יורה הכתוב אחרי כן: ואם אדונים אני איה מוראי. והנה פה דקדק הכותב לכתב אצל בן: כבוד ואצל עבד: מורא. ובתורה (ויקרא יט׳ ג׳) כתוב גם אצל בן מורא: איש אמו ואביו תיראו. וצ״ע

71. שם (שם סוף הפרשה): וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת. התנגדות זכר למשחת זרה מאד ואין דומה לה בכל ספרי קדשנו. וגם כפל: ונדר־וזבח הוא סר טעם: האין די אם בנדר לבדו ואם בזבח לבדו? ונ״ל אשר ממלת: ונדר נעלמה אל״ף כארח אותיות אהו״י. וראוי: ונאדר: ור״ל אפוא: וארור נוכל ויש בעדרו זכר (הנבחר תמיד לקרבן נעלה) ואף גם נאדר בכח וביופי ובכל זאת הוא זבח אך משחת. ונאדר הוא ע״ד: אדירי הצאן (ירמיה כ״ה לד׳ ולה׳ ולו).

72. תהלים (טז׳ ב׳): אמרת ל״ך. בסוף מלת: אמרת חסרה יו״ד המורה על מדבר בעדו.

73. שם (שם ג׳): ואדירי. חסרה מ״ם הרבים כי ראוי: ואדירים כרעהו: לקדושים.

74. שם (סוף מזמור כג׳): ושבתי. ראוי: וישבתי ביוד׳ משרש ישב.

75. שם (כח׳ ח׳): ד׳ עֹז למו. למו הוא קצור מן: לְעַמּוֹ. וכן בסוף מזמור כט׳ כתוב: ד׳ עֹז לעמו:

76. שם (עה׳ ב׳): הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך. פעלי: הודינו מורים על הבאים אחריהם כי נקצרו. וכי

ראוי: וקראנו בשמך ספרנו נפלאותיך. וכן הסורי תרגם: וקרוב בשמך כעין זה: וקרין שמך.

77. שם (פב׳ ז׳) אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תִּפֹּלוּ מלת השרים קשתה מאד על כל המבארים. ולי ברור אשר חָסֵר ב״ת בָּאָה וראוי: הַבְּשָׂרִים. ובשר נרדף עם אדם. כמו: ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח (ושעיה לא׳ ג׳). ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו (ירמיה יז׳ ה׳) העיני בשר לך אם כראות אנוש (שהוא כמו: אדם) תראה (איוב י׳ ד׳). יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב (שם לד׳ טו׳) ובשרים בלשון רבים נִמצא במשלי (יד׳ ל׳): חיי בשרים לב מרפא.

78. שם (פד׳ יא׳): כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית וגו׳. מלת: בחרתי חָסֵר צדי׳ בָּאָה כי ראוי: בַּחֲצֵרֹתַי ומלת: טוב מושכת עצמה ואחרת עמה. והוא כאלו היה כתוב: כי טוב יום בחצריך מאלף בַּחֲצֵרוֹתַי טוב הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע:

79. שם (פט׳ מח׳): זכר אני. אני הוא קצור מן: אדני הכתוב בפסוק נ״א.

80. שם (שם נא׳): שאתי בחיקי כל־רבים עמים כל הוא קצור מן: כְּלִמַּת וכלמת הוא נרדף עם חרפת.

81. משלי (ג׳ ח׳): רפאות תהי לשרך. הוא קצור מן: לבשרך. והלאה (ב׳ כב׳) בא שָׁלֵם: ולכל בשרו מרפא.

82. שם (ו׳ ה׳) הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש. מיד השני מוכיח אשר גם אחרי מִיַּד הראשון היה כתוב שֵׁם כעין: יקוש. כמו: פח־רשת־מִכְמָר ועוד כאלה ואולי מיד הראשון הוא קצור מן: מִצַּיָּד.

83. שם (יד׳ יד׳): ומעליו איש טוב ומעליו הוא קצור מן: וּמִפְּעָלָיו:

84. איוב (טז׳ יח׳): ארץ אל תכסי דמי. מה דמי? מתי נשפך דמו? ונ״ל ברור, כי: דמי הוא קִצּוּר מן: דְּמָעַי. וכי הוא שב אל פני חמרמרו מני בֶכִי.

85. שם (לא׳ יח׳): ומבטן אמי אנחנה. ראוי: אֲנַחֲנֶהוּ. ע״ד: יצרנהו (דברים (לב׳ י׳).

86. שם (לז׳ ז׳): לדעת כל אנשי מעשהו. ממלת: אנשי חסרה מ״ם הרבים. ור״ל למען דעת כל האנשים ע״י הגשם והנלוים עליו מעשה תקפו וגבורתו.

87. אסתר (ז׳ ח׳): ופני המן חפו הוא קצור מן: חָפְרוּ והוא כמו: ופניהם אל־יחפרו (תהלים לד׳ י׳).

88. נחמיה (סוף פרשה ד׳): איש שלחו המים. המים הוא קצור מן: הַמָּתְנַיִם ושלחו הוא כמו: ואחת מחזקת השלח אשר בפסוק יא׳ ואיש שלחו המתנים הוא אפוא אחד עם: והבונים איש הרכו אסורים עַל מתניו אשר בפסוק יב׳.

89. שם (ה׳ ב׳): ויש אשר אמרים בנינו ובנתינו אנחנו רבים. רבים הוא מעלומי ע״ן, כי ראוי: עֹרְבִים כבפסוק הבא אחריו.

90. שם (יב׳ לח׳): והתודה השנית ההולכת למואל. למואל הוא קצור מן: לשמאל. והוא מקביל אל: ותהלֻכות לימין אשר בפסוק לא׳ והוא״ו אשר במלת: למואל יתרה.

91. דה״ב (ל׳ ט׳): כי בשובכם על ד׳ אחיכם ובניכם לרחמים לפני שׁ:ביהם. בין: ד׳ ובין: אחיכם חסר פעל: יתן ובתהלים (קו׳ מו׳) ישנו: ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם.

92. שם (לב׳ כב׳): וינהלם מסביב. היא מליצה זרה וקשה, ולי ברור אשר מלת: וינהלם מרכבת משתי מלות: וַיָּנַח לָהֶם בתמורת חי״ת בה״א במלה הראשונה ובחסרון ה״א מהמלה האחרונה. ומליצת: וַיָּנַח להם מסביב נמצאה בספר הזה (ב׳ טו׳ טו׳) ובספר יהושע (כא׳ מב׳).

93. שם (שם כד׳): ויתפלל אל ד׳ ויאמר לו. חסר האמור ובתרגום סורי ישנו וז״ל ואמר: גברותא סגיאתא עבדת לי ולא איך עבד אידי אהפכת לי עכ״ל. והא לך העתקתו ללשון עברית: ויאמר רבות עשית עמדי ולא כמַעשה ידי השיבות לי והחלק האחרון: ולא כמעשה ידי השיבות לי הוא נגד הכתוב במלכים (ב׳ כ׳ ג׳): זכר־נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי. ולבי רואה אשר תחת: ויאמר צ״ל: וַיֵּעָתֶר.

94. שם (לג׳ ד׳): ובנה מזבחות בבית ד׳ אשר א״ר ד׳ בירושלים יהיה שמי לעולם. ראוי: אשר אמר ד׳ בבית הזה ובירושלים יהיה ש״י לעולם ככתוב בפסוק ז׳ ואדמה כי כל אשר לא טפש כחלב לבו יתן עדהו ע״ז.

95. שם (שם ו׳): ועשה אוב וידעוני. במליצה ההיא אין כל טעם. כי מה ענין עשיה פה? ולי ברור אשר בין: ועשה ובין: אוב חסרה מלת: אֶל. ומלת: ועשה היא כמו: וְשָׁעָה בהפוך האותיות עד׳: כבש־כשב. שמלה־שלמה. וידוע. כי הוראת: ושעה היא: ופנה. ולשון פגיה אל אוב וידעוני נמצאה בתורה (ויקרא יט׳ לא׳): אל־תפנו אל־האובת ואל־הידענים.

96. שם (לד׳ כב׳): וילך חלקיהו ואשר המלך אֶל חֻלדה הנביאה. פה חסרות שתי מלות: וכל אשר צוה המלך. ור״ל הלקיהו וכל

האנשים אשר צוה המלך ללכת עמו לדרוש את ד׳ (יעוין פסוקי כ׳ וכ״א) הלכו אל הלדה הנביאה.

97. שם (לה׳ כא׳): לא עליך אתה היום. במלת: אתה הומרה יו״ד בה״א כמו במלת: עשה המלאכה (ל״ד י׳) עיי״ש באור ובראשיתה חסרה בי״ת. כי ראוי: באתי. וכן תרגם הסורי: אתא אנא.

98. שם (שם כה׳): ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וגו׳ ויתנום לחק על־ישראל ממלת: ויאמרו חסר מ״ם הכנוי. כי ראוי: ויאמרום ע״ד מלת: ויתנום ור״ל כי הקינות אשר חבר ירמיהו על יאשיהו אמרו השרים והשרות בתוך קינותיהם.

99. שם (לו׳. יב׳) לא נכנע מלפני ירמיהו מפי ד׳. פה חסרות ג׳ מלות: מלפני ירמיהו אשר נבא לו מפי ד׳: וכן תרגם הסורי: מן ארמיא נביא דמתנבא הוא איך דמן פומה דמריא.

100. שם (לו׳. יט׳): וכל כלי מחמדיה להשחית. מלת להשחית מרכבת משתי מלות: לא השחיתו בחסרון אל״ף מהמלה הראשונה (ע״ד: בָּגָד (בראשית ל׳ יא׳) מַזֶּה (שמות ד׳ ב׳) מַלְּכֶם (ישעיה ג׳ טו׳). שהן מרכבות מן: בָּא גָד, מַה זֶה, מַה לָּכֶם) וא״ו מהמלה האחרונה. ור״ל כי: כל הדברים אשר לא יכלו לקחת עמהם בבלה כמו הבתים והחומות השחיתו. אבל כל כלי חמדה אשר יכלו להובילם אל בבל לא השחיתו אך לקחו עמהם להתפאר ולהתגדל בהם. והפסוק הקודם: וכל כלי בית האלהים וגו׳ הכל הביא בבל הוא עֵד נאמן ע״ז.

